

SATURS

6	Priekšvārds
11	Ievads
11	• Historisms kā laikmeta stils
16	• Latvijas muižas un muižniecība historisma laikmetā

1. NODAĻA • HISTORISMS LATVIJAS PIĻU ARHITEKTŪRĀ NO 1830. LĪDZ 1900. GADAM

21	Neogotika
21	• Neogotikas aizsākumi Eiropā un Latvijā
25	• Pirmās neogotikas pils Latvijā
33	• Neogotika 19. gadsimta vidū un «iemīļotais Tjūdorū stils»
41	• Neogotika kā pārbūvju stils. Torņi un tornīši
46	• Vēlinās Tjūdorū neogotikas pils
51	• No pārliecības uz manieri – no cietokšņa uz gotisku māju
58	• Ķieģeļu neogotika un Hannoveres skolas atbalsis
66	• Ķieģeļu stils un atkāpšanās no gotikas paraugiem
71	Pusloka stils – alternatīva vai kompromiss?
77	Neorenesanse un Berlīnes skolas vēlinais klasicisms
77	• Neorenesanses un vēlinā klasicisma avoti un pirmās izpausmes Latvijā
84	• No klasicisma pils uz antīko villu
96	• Romas villa Latvijas muižā
109	• Vēlinā itāliskā neorenesanse
115	• Neorenesanse franču un vācu versijā
127	Neobaroks Latvijas piļu arhitektūrā
132	Neoromānika
136	Neostili muižu koka celtnēs un Šveices māja

2. NODAĻA • HISTORISMA INTERJERI LATVIJAS PILĪS

145	Neogotika
152	Otrais rokoko. Monarhisma ideāli un koķeto formu valdzinājums
160	Neorenesanse. Ēdamzāle «senvācu gaumē» un kamīns <i>à la della Robia</i>
168	Neobaroks
172	Mauru stils. Meklējumi eksotisma virzienā
175	Makartstils. Pils – muzejs
182	Latvijas piļu historisma interjeri un masu kultūra

3. NODAĻA • LATVIJAS PILIS NO 1900. LĪDZ 1920. GADAM

187	Historisma krīze un laikmeta stila meklējumi
189	Jugendstils
197	Neoklasicisms
197	• Neoklasicisma aizsākumi un 1905. gads
201	• Vācijas arhitekti – Latvijas piļu atjaunotāji
210	• Neoklasicisms un vietējie arhitekti
217	• V. L. N. Bokslafs – restaurators un novators
226	Dzimtenes stils un modernās villu arhitektūras iespiedi
231	Historisma stila izskaņa
234	Nobeigums
236	Norādes un paskaidrojumi
246	Grāmatā minēto Latvijas muižu rādītājs
253	Grāmatā minēto personu rādītājs
259	Summary of the Monography «Manor-Houses of the Historicism Period in Latvia»

Grāmatas autors
Dainis Bruģis
dzimis 1956. gadā Bauskā.
No 1974. gada
līdz 1979. gadam
studējis mākslas vēsturi
Valsts Mākslas akadēmijā
Rīgā. No 1979. gada
strādā Rundāles pils
muzejā, kopš 1983. gada
vada muzeja
Latvijas mākslas nodaļu.
Dainis Bruģis
ir autors
izdevumiem
par Bauskas
Sv. Gara baznīcu (1993)
un Skaistkalnes
baznīcu (1995),
daudzām publikācijām
mākslas vēsturē
gan specializētos
izdevumos, gan presē,
vairāku Rundāles pils
muzeja zinātnisko
katalogu redaktors.
Grāmatas
«Historisma pilis Latvijā»
materiālus sāks apkopot
1985. gadā.
Šī monogrāfija
dod fundamentālu
ieguldījumu ļoti bagātas,
taču maz pazīstamas
Latvijas kultūras
mantojuma daļas izpētē.
Bagātīgā informācija,
jaunatklātie celtņu
datējumi un to autoru
noskaidrošana,
daudzie līdz šim
nepazīstamie attēli
no Latvijas
un ārzemju krātuvēm
liek izdevumu vērtēt
kā enciklopēdisku
uzziņu avotu
ne tikai
mākslas vēsturniekiem,
bet arī novadpētniekiem
un plašam
interesentu lokam.
Pateicoties
šai grāmatai,
Eiropas historisma
mākslas pētniecības
apritē tiek iesaistīti
daudzi jo daudzi
nozīmīgi Latvijas
būvniecības pieminekļi.

1. att. Jaungulbenes pils fasādes fragments. Foto, 1989. g.

PRIEKŠVĀRDS

Par Latvijas lauku ainavas un arhitektūras neatņemamu sastāvdaļu kļuvusi muižu vēsturiskā apbūve, kurā nozīmīgāko vietu neapšaubāmi ieņem muižas kungu māja jeb pils. Pils ne vienmēr ir apjomīgākā un greznākā celtne muižas ansambli, taču parasti šajā vairāk reprezentatīvajā ēkā sava laika skaistuma izjūta, laikmeta stilistiskie meklējumi un Eiropas lielās arhitektūras atbalsis izpaužas daudz koncentrētāk nekā pārējā muižas apbūvē. Piļu arhitektūrā it kā summējies vietējas aristokrātijas kultūras potenciāls un pretenzijas uz sekošanu pasaules arhitektūras un interjeru mākslas standartiem, tādēļ nav jābrīnās, ka tieši ar piļu projektiem Latvijas kultūrvēsturē savu vārdu ierakstījuši tādi pasaulslaveni arhitekti kā F. B. Rastrelli, Dž. Kvarengi, K. F. Šinkels, F. A. Štīlers, H. Grīzebahs un P. Šulce-Naumburgs.

Pats pils jēdziens šodienas izpratnē ietver ne daudz arhaisku nokrāsu un sadzīvīskos priekšstatos parasti saistās ar stipri attāliem vēstures periodiem. Patiesībā piļu kā reprezentablu muižniecības mājokļu celtniecība Latvijā turpinājās gan 19. gadsimta 2. pusē, gan mūsu gadsimta sākumā, un to pārtrauca tikai 1920. gada agrārā reforma, kas likvidēja muižu kā administratīvi saimniecisku vienību un līdz ar to arī priekšnoteikumus muižniecības kā īpašas sociālas grupas pastāvēšanai. Tieši 19. gadsimta 2. pusē un 20. gadsimta sākumā – laikā, kas atbilst historisma, jūgendstila un neoklasicisma hronoloģiskajiem ietvariem, pateicoties muižu straujajai saimnieciskajai attīstībai, piļu celtniecība piedzīvoja līdz tam vēl nepieredzētu vērienu. Daudz piļu tika uzcelts arī pēc 1905.–1906. gada revolūcijas notikumiem, kuros Latvijā aizgāja bojā vairāki desmiti nozīmīgu agrākos gadsimtos celtu kungu māju. Tas viss liek runāt par historisma laikmeta pilīm Latvijā kā plašu un interesantu arhitektūras un mākslas parādību, kas pelnījusi visrūpīgāko izpēti un popularizāciju.

Fakts, ka tieši historisms, jau ar izmisuma spēku cenšoties apliecināt monarhisma un aristokrātijas īpašo lomu sabiedrības uzbūvē, dāvājis piļu arhitektūrai pēdējo spožo pacēlumu, nav nekas jauns. Tādas pasaulslavenas historisma celtnes kā Bābelbergas (7. att.), Šverīnes vai Hlubokas pils jau sen ieņēmušas vietu pasaules arhitektūras vēstures hrestomātijās, nemaz nerunājot par ekscentriskā Bavārijas karaļa Ludviga II fantastiskajām rezidencēm, kuru vēriens, grandiozitāte un pārdošā stilizācija, šķiet, vispār

sašķobīja priekšstatus par arhitektūras atdarināšanas un hiperbolizācijas iespējām (piemēram, 3. att. redzamā Neišvānšteinas pils).

Arī Latvijas historisma pilīm ir savi hresotomātiski piemēri – Vecauceces, Alūksnes, Jaungulbenes, Preiļu, Cesvaines, Pelču un citas pils, taču līdz pat pēdējam laikam lielākā daļa šo pietiekami slavenu celtnu netika iekļauta to vērtībai atbilstošā pieminekļu aizsardzības kategorijā, netika pasargāta no postošām pārbūvēm un interjeru noplicināšanas. Vēl daudz jaunāk klājās mazāk pazīstamām historisma celtnēm, kuru pamešana likteņa varā vai apzināta iznīcināšana netika uzskatīta par noziegumu pret kultūras mantojumu.

Par izdevīgu teorētisko bāzi šādai attieksmei kalpoja vispārējā negācija pret historisma stilu un pat pilnīgs tā noliegums, ko jau 20. gadsimta sākumā proklamēja jūgendstils un tālāk kā vienu no mūsu gadsimta estētikas dogmām noveda funkcionālisms. Traktējot historisma laikmetu kā «stilu haosu», «mākslas surogātu» un tamlīdzīgi, tika noliegta jebkādas tā vērtības un šī laika arhitektūras pētniecība atzīta par bezjēdzīgu. Situācija mainījās tikai sešdesmitajos gados, kad līdz ar jūgendstila rehabilitāciju iezīmējās arī tendence uz nopietnāku historisma apjēgsmi.

Turpmākajās desmitgadēs gan Rietumos (N. Pevzners, S. Mutēziuss, H. Hičkoks, K. Milde u. c.), gan arī Krievijā (T. Každans, J. Borisova, J. Kiričenko u. c.) tapuši nopietni un apjomīgi pētījumi par visdažādākajiem historisma arhitektūras jautājumiem. Sākot ar astoņdesmitajiem gadiem, par savu zemju historisma arhitektūras mantojumu samērā daudz rakstījuši arī Lietuvas (N. Lukšonīte, V. Levandauskis) un Igaunijas (A. Heins, S. Lindmā) pētnieki.

Līdzīgs stāvoklis šajā ziņā bija arī Latvijā, kur vēl septiņdesmitajos gados tapušajās publikācijās 19. gadsimta 2. puses arhitektūras mantojums aplūkots pavirši un augstprātīgi, tobrīd valdošo nostādņu garā to vērtējot galvenokārt izteikti negatīvi.

Tomēr šajās publikācijās parādījās pirmie objektīvākas attieksmes iedīgļi. Piemēram, 1971. gadā iznākušajā J. Vasiļjeva grāmatā «Рига : Памятники зодчества» attiecībā uz historisma laika celtnēm varam atrast šādu frāzi: «Laiks līdzēs koriģēt pašreizējos ne visai cildinošos spriedumus par šo arhitektūras attīstības posmu, un šī laikmeta celtnes ne tikai izraisīs interesi no izziņas viedokļa, bet arī ieņems svarīgu vietu arhitektūras vēsturē.»¹

Interesi par historisma laikmeta arhitektūru apliecina J. Krastiņa 1973. gadā aizstāvētā zinātņu

kandidāta disertācija par tēmu «Rīgas arhitektūras attīstība 19. gadsimta 2. pusē – 20. gadsimta sākumā».² Vairākas J. Krastiņa turpmākās publikācijas kļuva par tiem stūrakmeņiem, kuri ievirzīja pareizā gultnē sabiedrisko domu un veidoja konceptuāli veselīgu attieksmi pret Rīgas historisma arhitektūras mantojumu. Nozīmīga šajā ziņā bija 1980. gadā iznākusi J. Krastiņa grāmata «Jūgendstils Rīgas arhitektūrā»,³ kurā historisms vērtēts mūsdienīgu nostādņu garā. Arhitekta ilgstošos pētījumus historisma laukā vainagoja 1988. gadā izdotā grāmata «Eklektisms Rīgas arhitektūrā».⁴ Izmaiņas attieksmē pret historisma stilu kopumā Latvijā iezīmēja arī 1976. gadā periodikā publicētais I. Lancmaņa raksts ar programmatisku nosaukumu «Eklektikas rehabilitācija?».⁵

Latvijas historisma laikmeta piļu arhitektūras līdzšinējā izpēte ir vēl trūcīgāka nekā šī stila mantojuma izpēte kopumā. Par Latvijas muižu arhitektūras aprakstiem un atsevišķiem būvēstures faktiem varam pateikties tādiem senatnes mīlotājiem un pētniekiem kā J. Dēriņš, V. Neimanis, O. E. Šmits, G. Heine u. c., kuri darbojās no 19. gadsimta vidus līdz 20. gadsimta sākumam. Savu darbību atsevišķu 1905. gadā nodedzināto piļu atjaunošanā aprakstījis V. L. N. Bokslafs. Tomēr ar pirmo historisma piļu analīzi no mākslas zinātnieka pozīcijām sastopamies tikai 1930. gadā izdotajā H. Pīranga grāmatas «Das baltische Herrenhaus» trešajā daļā.⁶ Neraugoties uz kopumā bargajiem spriedumiem, uz vispārējā historisma nolieguma fona šī autora pieeja uzskatāma par smalkjūtīgu un diferencētu. Daudzas H. Pīranga izteiktās atziņas savu aktualitāti nav zaudējušas arī šodien.

Sākot ar 20. gadsimta 30. gadiem, historisma piļu arhitektūras tēmu, vismaz garāmejojot, aizskāruši arī vairāki latviešu mākslas vēsturnieki, bet atšķirībā no H. Pīranga viņu attieksme bija viennozīmīgi negatīva. Iespējams, domājot par šodien populāro Nogaļes pili, P. Ārends 1937. gadā rakstīja: «Ar 19. gadsimta vidu arhitektūrā un citās mākslas nozarēs stila progress apsika un iestājās paguruma laiks, kurā zeļ vēsturisko stilu eklekticisms. Šim mākslas pagrimuma laikam dzīvojis līdzī arī Talsu novads, un arī šejienes minētā perioda pieminekļi ir nereti gan ar lielu materiālu, bet vienmēr ar niecīgu mākslas vērtību, kāpēc pie tiem nekavēsimies.»⁷

Historisma piļu noliegums vai ignorēšana kļuva par ilgstošu latviešu mākslas zinātnes tradīciju. Vēl 1980. gadā Stokholmā izdotajā J. Siliņa grāmatas «Latvijas māksla : 1800.–1914.» otrajā sējumā

nodaļai «Pseudostili kungu mājās»⁸ atšķirībā no plašās tā laika Rīgas arhitektūras apceres atvēlēts tikai pāris rindkopu. Neizvēršot tēmas plašāku un nopietnāku izpēti, gadu desmitiem no grāmatas uz grāmatu, no enciklopēdijas uz enciklopēdiju ceļoja vieni un tie paši jau H. Piranga minētie neostilu piļu piemēri, radot maldīgu priekšstatu par historisma pili Latvijā kā reti sastopamu parādību un gandrīz nekādu – par to kā māksliniecisku fenomenu.

Situācija būtiski mainījās tikai astoņdesmitajos gados, kad periodikā parādījās vairākas nopietnas Latvijas historisma piļu un muižu ēku arhitektūrai veltītas publikācijas. Nozīmīgs posms Latvijas provinces historisma rehabilitācijā ir I. Lanemaņa veiktā Liepājas pilsētas arhitekta M. P. Berči arhīva izpēte. Šeit gūtās atziņas paustas gan 1985. gadā VFR pilsētā Bādhomburgā nolasītajā I. Lanemaņa referātā, gan viņa publikācijā «Sarkanais ķieģelis...».⁹

No 1984. gada sevi kā Latvijas historisma muižu arhitektūras pētnieku pieteicis arhitekts J. Zilgalvis, kura turpmāko gadu publikācijas progresējošā kvalitātē apliecina autora nopietno darbu arhīvos un mēģinājumus veidot noteiktu attiecīgā materiāla klasifikācijas sistēmu.¹⁰ J. Zilgalvja disertācija «Latvijas muižu ansambļu arhitektūras attīstība 19. gadsimta 2. pusē – 20. gadsimta sākumā» šobrīd ir vienīgais plašākais apkopojošā rakstura pētījums par Latvijas historisma pilīm.¹¹

Neraugoties uz minētajiem sasniegumiem, historisma piļu arhitektūras izpēti Latvijā nevar vērtēt kā pietiekamu. Visnotaļ pieticīgo tēmas izpētes līmeni noteicis ne tikai ilgstošais historisma noliegums un pētnieku pasivitāte. Pastāv arī daudzi citi objektīvi iemesli, kas spējuši atvēsināt arhitektu un mākslas zinātnieku vēlmi nodarboties ar minētajiem jautājumiem.

Galvenais iemesls ir ļoti problemātiskā objektu apzināšanas iespēja, kas Latvijas apstākļos vēl tagad ir grūti realizējama. Ja historisma pils mūs neinteresē tikai kā arhitektūras pieminekļu grupa (tātad saglabājusies daļa), bet gan kā kultūrvēsturiska parādība visplašākajā nozīmē, tad tikpat svarīgi kā eksistējošās celtnes ir apzināt arī nerealizētos piļu projektus un visas bojā gājušās historisma pils. Pretstatā Rīgai, kur absolūtais vairākums šī perioda celtnu ne tikvien pastāv dabā, bet arī ir dokumentēts projektos, uzmērījumos un ielu fasažu notinumos, Latvijas pils vairākumā gadījumu izpēte jāsāk no drupām vai pilnīgi pārveidotās celtnēs. Milzīgs skaits Latvijas piļu tika iznīcināts 1905. gada revolūcijā, izpostīts abos pasaules karos un kļuvis par

upuri padomju laika bezsaimnieciskumam. Bojā gājušo celtnu vidū daudzas pārstāvēja tieši historisma stils. Joprojām Latvijā ir pils, kuru historisma laika veidols nav fiksēts nevienā attēlā.

Ar pirmo iemeslu tieši saistīts arī otrs – objektu datēšanas un atributēšanas grūtības. Pretēji nekā tas ir Rīgas historisma arhitektūras izpētē, kur dokumentāri fiksēts katra nama autors, tā projektēšanas un celšanas laiks, tā paša laikposma muižu arhitektūrā, līdzīgi kā analizējot viduslaiku pils, autoru meklējumos atliek balstīties galvenokārt uz salīdzinošās analīzes metodi. Muižu būvniecības dokumentācija vairākumā gadījumu (izņemot valsts jeb kroņa muižas) tika glabāta pašu īpašnieku privātajos arhīvos un lielākoties nav nonākusi mums šodien pieejamos arhīvos un citās krātuvēs. Raksturīgi, ka arī arhitekta – pils cēlāja vārds muižu vēstures materiālos vai īpašnieku memuāros pieminēts ārkārtīgi reti. Izņēmumi, protams, ir tie nedaudzie gadījumi, kad pili projektēja kāda sava laika slavenība, kuras vārds jau pats par sevi kalpoja par savdabīgu celtnes māksliniecisko kvalitāšu garantu.

Arhitektūras vēsturē arvien problemātiska bijusi interjeru izpēte, sevišķi tadā karu un sociālo kolīziju piemeklētā zemē, kāda ir Latvija. Tās bēdīgās historisma interjeru atliekas, kuras atsevišķu detaļu veidā vēl saglabājušās eksistējošās pils, diemžēl spēj radīt tikai ļoti nosacītu, pat deformētu priekšstatu par kādreizējo interjeru vērienu un kvalitāti.

Visas minētās grūtības nav pilnībā pārvarētas arī šajā grāmatā. Tās noteikušas atsevišķu faktu, datējumu un atribūciju aptuvenību, sekmējušas daudzu pieņēmumu un hipotēžu klātbūtni un atstājušas iespaidu arī uz plašākiem rezumējošiem spriedumiem.

Grāmatas uzdevums ir iepazīstināt lasītājus ar Latvijas historisma pili kā plašu arhitektūras un mākslas parādību visā tās tipoloģiskajā un stilistikajā daudzveidībā. Šajā nolūkā autors aplūkojis ne tikai izcilākos tā laika piļu arhitektūras paraugus, bet arī visnotaļ vienkāršas muižu kungu mājas, dodot iespēju lasītājam izsekot vienu un to pašu stilistisko ierosmju, motīvu un elementu realizācijai visdažādākā līmeņa celtnēs. Šeit jāpaskaidro, ka no vācu valodas aizgūtais jēdziens «kungu māja» lietots kā apzīmējums tām muižnieku dzīvojamām ēkām, kuras lieluma un arhitektūras kvalitātes dēļ nav ierindojamas piļu skaitā.

Grāmatā mēģināts ieskicēt historisma kā piļu arhitektūras stila galvenās tendences saistībā ar sava laika stila attīstību pārējo Eiropas zemju arhitektūrā, uzrādīt gan ietekmju avotus un attiecīgo

2. att.
Skats uz Ozolmuižas pili (Limbažu raj.).
Foto, ap 1880. g.

virzienu spožākos paraugus, gan arī iespējamos Latvijas piļu prototipus. Īsumā skarti atsevišķu neostilu teorētiskie aspekti, bez kuriem grūti izprotama kāda neostila lietojuma izvēle, kopējās noteikta laikposma stila simpātijas un konkrētu celtnu stilistikā slēptie zemteksti. Grāmatā uzmanība koncentrēta uz pils kā arhitektoniska un mākslinieciska tēla apceri, tādēļ tajā nav veikta ēku plānojuma un telpiskās struktūras analīze.

Īpaša uzmanība grāmatā veltīta tēmai, kas līdz pašam pēdējam laikam ir palikusi pilnīgi novārtā – Latvijas historisma piļu interjeriem, to mākslinieciskajai apdarei un iekārtojumam. Interjera kultūras historisma apstākļos, stila problēma, dažādu telpu iekārtojuma principi un likumsakarības, apdares veidi un to mākslinieciskā kvalitāte – visi šie aspekti ir nesaraunami saistīti ar pils jeb kungu mājas māksliniecisko tēlu, un ignorējot tos varam iegūt ļoti nepilnīgu priekšstatu par historisma piļu kopumā.

Historisma interjeri Latvijas pilīs patiesībā var kalpot par vēl plašāka pētījuma objektu nekā historisma piļu arhitektūra, jo daudzas agrāko laiku celtnes 19. gadsimta 2. pusē saglabāja savu sākotnējo veidolu nemainīgu, toties interjeriem historisma

laikmets savu zīmogu uzspieda gandrīz simtprocentīgi. Pat tajos retajos gadījumos, kad kādas 18. gadsimtā vai 19. gadsimta sākumā celtas pils iekštelpu apdare netika būtiski pārveidota, to iekārtojumā, priekšmetu atlasē u. tml. izpaudās tieši historismam raksturīgie vaibsti.

Latvijas historisma piļu interjerus vairākumā gadījumu nav mērķtiecīgi aplūkot vienkopus ar konkrēto celtni, jo visai reti interjeru stilizācija atbilst pašas celtnes veidolam. Lielākoties iekštelpu apdare un iekārtojums tika realizēts pēc savas – no celtnes arhitektūras neatkarīgas programmas. Tikai retumis atradīsim konsekventu sekošanu viena noteikta neostila paraugiem. Absolūtais vairākums piļu un kungu māju interjeru varēja lepoties ar raibu stilu buķeti, kur vai katra telpa bija veidota atšķirīgā stilizācijā.

Ļoti dažāds bija arī interjeru stilizācijas līmenis, sākot ar ļoti precīziem kāda konkrēta vēsturiskā prototipa atdarinājumiem un beidzot ar gandrīz nedefinējamu eklektisku bezstila ainu, kurā vēsturisko stilu aizguvumi bija savstarpēji sajaukušies, saplūduši vai arī līdz nepazīšanai vienkāršoti, tādējādi zaudējot savu sākotnējo asociatīvo lomu.

Vadoties no minētajām atziņām, historisma interjeri grāmatā aplūkoti, lielākoties nošķirot tos no arhitektūras konteksta un, līdzīgi kā pašas celtnes, grupējot pēc neostilu pazīmēm. Šāda mehāniska klasifikācija gan atrauj interjeru no pašas celtnes problemātikas, taču ļauj veidot ieskatu katra neostila interjeru vēsturiskajos priekšnoteikumos un principos, kā arī sniedz pārskatu par kāda noteikta neostila interjeru grupām Latvijas muižās.

Grāmatā Latvijas historisma pils pētas divos hronoloģiski nodalītos posmos. Pirmais aptver laiku no 1830. līdz 1900. gadam un uzskatāms par stila veidošanās un daudzveidīgas pastāvēšanas laiku, kurā tas izgāja gan dažādu neostilu fāzes, gan arī veica kopīgu evolūciju, noejot ceļu no bikliem romantiskiem mēģinājumiem līdz triumfāliem panākumiem un piedzīvojot stila izsmelšanos un norietu. Atšķirībā no citiem Baltijā un Latvijā veiktiem apkopojošiem pētījumiem šīs tēmas ietvaros autors nav dalījis minēto posmu divos sīkākos, no kuriem pirmais, ievērojot padomju laikā pieņemto socioloģizēto periodizāciju, atbilstu tā dēvēto klaušu laiku posmam, bet otrs – muižu attīstības posmam naudas rentes apstākļos. Autors uzskata, ka empīriskais arhitektūras un mākslas materiāls nedod pietiekamu pamatu šāda dalījuma ieviešanai.

Otrs hronoloģiskais periods, kura vēsturiskie akcenti bija 1905. un 1917. gada revolūcija, kā arī pirmais pasaules karš, aptver laiku no 1900. līdz 1920. gadam un noslēdzas ar Latvijas Republikas agrāro reformu. Šī laikposma arhitektūra jau veidojās neoklasicisma un jūgendstila zīmē, un tikai piļu arhitektūras retrospektīvā, uz tradīcijām orientētā specifika ļauj to ietilpināt historisma parādību lokā.

Par galveno uzdevumu grāmatas autors izvirzījis līdz šim nepietiekami klasificētā Latvijas piļu arhitektūras materiāla sistematizāciju atbilstoši mākslas vēsturē vispārātajam stila attīstības likumsakarībām. Par paraugu piļu sistematizācijai kalpojusi vācu pētnieka Kurta Mildes izstrādātā sistēma, kas autoram šķiet visloģiskākā un atbilstošākā konkrētajam uzdevumam.¹²

Tajā pašā laikā autors izvairījies no plašākiem rezumējošiem vispārinājumiem, kuriem tēmas pašreizējā izpētes stadijā vēl trūkst pietiekama faktu materiāla un kuri šodienas zināšanu gaismā varētu iegūt virspusēju un spekulatīvu raksturu.

Historisma piļu analīzi autors apzināti veicis savrupā, it kā no sociālajiem procesiem hermētiski norobežotā vidē, pētot stila, nevis sava laika ekonomisko, politisko un ideoloģisko aspektu kopsa-

karības. Pētījums, kas šajā ziņā neatkārtotu padomju mākslas zinātnē akceptētās dogmas, acīmredzot var balstīties tikai uz pilnīgi jaunām, objektīvām vēsturiskā materiāla studijām, kuras šīs grāmatas ietvaros tikai garāmejojot nebija iespējams veikt.

Grāmatas ilustrēšanai izmantoti lielākoties senāki piļu attēli, kas neatklāj daudzu celtnu šodienas degradācijas pakāpi. Šādu izvēli noteikusi ne tik daudz tieksme maskēt celtnu reālo stāvokli, cik vēlēšanās lasītāju maksimāli tuvināt to sākotnējā tēla izpratnei. Izmantoti arī daudzu bojā gājušu ēku attēli, tādējādi iesaistot šos no mūsu reālās vides jau izzudušos objektus historisma stila kopainā. Kopā ar nekad nerealizētajiem piļu projektiem tie neapšaubāmi ļaus dziļāk ielūkoties Latvijas historisma piļu vērienīgajā un krāšņajā pasaulē.

Grāmatas secinājumi balstīti uz vairāk nekā 300 Latvijas piļu un kungu māju izpētes materiāliem. Lielākā daļa no tām līdz mūsu dienām savā sākotnējā izskatā nav saglabājusies. Visas eksistējošās historisma piļu ēkas ir apsektas dabā, atsevišķu ēku izpētē lietotas arī krāsnojumu zondāžas.

Grāmatā izmantoti Latvijas valsts vēstures arhīva, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra, Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas, Restaurācijas institūta un citu valsts zinātnisko iestāžu materiāli. Izmantoti arī Rundāles pils muzeja, Latvijas vēstures muzeja, Ārzemju mākslas muzeja, Liepājas vēstures un mākslas muzeja, Kuldīgas novadpētniecības muzeja un citu rajonu muzeju fondu materiāli.

Par nozīmīgu informāciju un iespējām izmantot retus izogrāfiskos materiālus jāpateicas Igaunijas Valsts vēstures arhīvam Tartu, Marburgas Filipa universitātes Mākslas vēstures institūta fotoarhīvam Vācijā, kā arī baronam H. fon Hoiningnam-Hinem Šlēsvīgā, baronam E. D. fon Mirbaham Bovenavā, baronam U. fon Bēram Getingenē un Polijas Zinātņu akadēmijas Mākslas institūta direktora vietniekam J. Maļinovskim. Par dažādu ar mūsu tuvāko kaimiņzemju Lietuvas un Igaunijas historisma analogiem saistīto faktu precizēšanu pateicība pienākas N. Lukšoniņai un A. Heinam.

Grāmatas tapšanu sekmējuši daudzi un dažādi cilvēki – muzeju, arhīvu, bibliotēku darbinieki, rajonu pieminekļu aizsardzības inspektori, novadpētnieki, kolēģi Rundāles pils muzejā. Autors izsaka cerību, ka grāmata kļūs ne vien par savdabīgu pieminekli lielai mūsu kultūrvēstures daļai, bet arī par labāko pateicību šiem nesavtīgajiem cilvēkiem. ■